

pojedinih zakona i akata, kojih u ovoj oblasti ima već mnogo. Postavljanjem svih propisa u kontekst regionalnog i među-narodnog ekološkog prava, upotpunjena je slika o njihovoj relevantnosti i poziciji u hijerarhijskom sistemu pravnih propisa uopšte. Prikazom proceduralnih pravila koja pružaju mogućnosti građanima da zaštite svoja proklamovana prava na zdravu životnu sredinu kroz sudske, upravne ili druge alternativne pravne postupke, ova

knjiga se može posmatrati i kao priručnik svakom pojedincu u njegovom nastojanju da reši probleme životne sredine kojima je lično pogođen ili za koje je zainteresovan. Pored toga ona će biti od koristi naučnim, istraživačkim i poslovnim krugovima koji se interesuju za propise o životnoj sredini u Srbiji, svako prema svome nahođenju i potrebama.

Mihajlo VUČIĆ

Joseph S. Nye Jr, **THE FUTURE OF POWER**, PublicAffairs, New York, 2011, pp. 301

“Budućnost moći” je poslednja u nizu knjiga Džozefa Naja, harvardskog profesora i autora bez koga se celovito proučavanje savremenih zbivanja u oblasti međunarodnih odnosa ne može zamisliti. Upravo on je u terminologiju međunarodnih odnosa uveo pojam „meke moći“ (*soft power*) pod kojom podrazumeva sposobnost da se oblikuju preferencije bez posezanja za silom ili plaćanjem, odnosno tvrdom moći. U knjizi “Budućnost moći” autor akcenat stavlja na „pametnu moć“ (*smart power*), za koju tvrdi da nije samo meka moć broj dva, već da predstavlja sposobnost da se meka i tvrda moć udruže u delotvorne strategije koje će biti primenjivane u različitim kontekstima.

Nesporno je da ova knjiga predstavlja značajan doprinos razumevanju fenomena moći u svetskoj politici. Međutim onaj ko je čitao neka od ranijih dela profesora Naja, nemoguće je da ne primeti mnoštvo ponovljenih konstatacija i

primera. Naime, sam autor, u predgovoru, ističe da je ova knjiga kulminacija njegovog promišljanja na temu koja ga preokupira već dve decenije – budućnost američke moći u kontekstu predviđanja o američkom deklinizmu (opadanju moći) i „usponu ostalih“. Tako će ovim delom pokušati da pruži odgovor na pitanja šta će se dogoditi sa američkom moći ili kineskom moći ili sa moći nedržavnih aktera u sajber dobu (*cyberage*). Stil autora karakteriše analitičnost u obradi postavljene teme, uz navođenje mnoštva primera, koji služe da podupru izneti stav. Takođe, primetna je njegova težnja da saopšteni zaključci budu odmereni i izbalansirani.

U strukturnom smislu knjiga je podeljena na tri dela, odnosno sedam poglavlja, a sadrži i predgovor i zaključak.

Prvi deo nosi naslov “Vrste moći” i čine ga sledeća poglavlja: šta je moć u globalnim odnosima, vojna moć, ekonomska moć i meka moć. Na samom

početku autor napominje da „za koncept koji je u tako širokoj upotrebi, moć je iznenađujuće nedokučiva i teško ju je izmeriti“. Ipak, u nastojanju da moć definiše, on će ponuditi dve definicije – prva ili relacionalna definicija moći definiše moć kao sposobnost da se promeni ponašanje drugih kako bi se postigao željeni ishod, i druga definicija koja moć definiše kroz resurse koje akteri poseduju. Takođe, navodi i tri različita aspekta relacionalne moći u globalnim odnosima: rukovođenje promenama, upravljanje dnevnim redom i formiranje preferencija, odnosno vrednosnih stavova. Tako, borba država oko definisanja pravila i kontekstualizacije problema postaje sve važnija. Na primer, globalne medijske kuće CNN i BBC su davale okvir dešavanjima iz Prvog zalivskog rata 1991, ali kada su u pitanju događaji iz 2003, Al Džazira je igrala značajnu ulogu u uobličavanju diskursa rata u Iraku. Stavljanje u kontekst teme je više od puke propagande. Opisujući događaje iz marta 2003. može se reći da su američke trupe „ušle u Irak“ ili da su američke trupe „izvršile invaziju na Irak“. Obe konstatacije su tačne, ali one kreiraju umnogome različit učinak u pogledu moći da se formiraju preferencije javnog mnjenja. Autor tvrdnje potkrepljuje primerima i to je metod kojim se obilato koristiti kada saopštava svoja gledišta.

Analizirajući vojnu moć u drugom poglavlju, autor iznosi jedan opšti zaključak koji je u skladu sa neoliberalnom paradigmom – iako sila ostaje kritično sredstvo u međunarodnoj politici, svakako nije i jedno. Određeni faktori, između ostalih, ekonomska međuza-visnost, komunikacija, međunarodne institucije i transnacionalni akteri, nekada

odnose prevagu nad silom. Ipak, na kraju ovog poglavlja ističe važnost vojne sile (zajedno sa normama, institucijama i odnosima) u strukturisanju minimalnog stepena poretka na međunarodnom planu.

Treće poglavlje donosi zanimljivu i nadasve aktuelnu analizu ekonomske međuzavisnosti SAD i Kine, koja autoru služi da zaključi da nijednom od aktera u ovom složenom odnosu ne ide u prilog da „preduzima jednostrane akcije s ciljem da naškodi drugoj strani“. Ekonomski resursi (bruto domaći proizvod, prihod *per capita*, nivo tehnološkog razvoja, prirodni i ljudski resursi, razvijenost tržišta i dr.) su veoma specifični, jer mogu proizvesti kako ispoljavanje meke, tako i tvrde moći.

Značajno mesto u trećem poglavlju zauzima i analiza uticaja posedovanja prirodnih resursa, u prvom redu nafte i gasa, na ispoljavanje ekonomske moći. Odnos između bogatstva prirodnim resursima i moći države je, naglašava autor, u najmanju ruku složen, odnosno i nikako nije deterministički. Japan je u XX veku postao druga najbogatija država na svetu, bez značajnih prirodnih resursa. S druge strane, veliki broj država nije bio u stanju da svoje prirodne resurse preobrati u nacionalno bogatstvo ili moć. Nafta je najvažnija sirovina današnjice i verovatno će ostati ključni izvor energije i u ovom veku. SAD troše 20% svetske nafte. Poređenja radi, Kina troši 8%, iako potrošnja u Kini sve brže raste. Ali, i pored visokog rasta potrošnje u Kini, svet neće uskoro ostati bez nafte. Međutim, oko 66 % potvrđenih nalazišta nafte nalazi se u Persijskom zalivu,

području političkih previranja koja bi potencijalno mogla da imaju razorne posledice po svetsku ekonomiju. Dalje, autor postavlja pitanje da li nafta može biti korišćena kao ekonomsko oružje. Embargo arapskih zemalja na izvoz nafte zemljama bliskim Izraelu 1973. naterao je SAD da vode umereniju politiku u rešavanju arapsko–izraelskog sukoba u Jomkipurskom ratu. Međutim, potreba nafte kao oružja od strane arapskih zemalja izvoznica nafte, nije promenila suštinsku politiku SAD prema regionu Bliskog istoka. Želeći da pruži odgovor na pitanje zašto oružje nafte u ovom slučaju nije bilo delotvornije, autor analizira više faktora, u prvom redu ekonomsku međuzavisnost i specifičan položaj Saudijske Arabije. Ovo poglavlje donosi i veoma zanimljivu i ubedljivu analizu situacije na tržištu prirodnog gasa, gde se po autoru Rusija služila “diplomacijom gasovoda” da ojača svoju poziciju i ekonomsku moć. Takođe, primećuje da novouspostavljena ekonomska međuzavisnost Rusije i Nemačke, povećava ranjivost Ukrajine i Poljske. I pored nastupanja novih “lakih” ekonomija, zasnovanih na informatičkim tehnologijama, sirovine kao što su nafta i gas ostaju i dalje značajne u stvaranju ekonomske moći.

U četvrtom poglavlju, autor se podrobnije bavi fenomenom meke moći. Meka moć države potiče iz tri osnovna izvora: njene kulture (ako je privlačna za druge), njenih političkih vrednosti (kada ih se dosledno pridržava kod kuće i u inostranstvu) i njene spoljne politike (kada ih drugi vide kao legitimne i kada uživaju moralni autoritet). Tako, on ističe da je upravo nedostatak meke moći naškodilo

tvrdj moći Bušove administracije. Meka moć je isprva bio akademski pojam, da bi se kasnije preselio na naslovne strane novina i postao sastavni deo retorike zvaničnika. Takođe, autor napominje da meku moć samo delimično generišu postupci Vlade kroz politike koje podržava i javnu diplomatiju. Na stvaranje meke moći pozitivno ili negativno utiče veliki broj ne-državnih aktera u državi ili van nje.

Drugi deo knjige nosi naziv “Promene odnosa moći: difuzija i tranzicija” i čine ga dva poglavlja: difuzija i “sajber moć”, i tranzicija moći: pitanje američkog deklinizma. Peto poglavlje, koje za preovlađujuću temu ima fenomen sajber moći, predstavlja verovatno najveći doprinos ove knjige, u smislu iznošenja mnoštava aktuelnih podataka koje autor koristi kao argumente za svoje stavove. Sajber moć je sposobnost da se postignu željeni ishodi putem upotrebe elektronski uzajamno povezanih informatičkih resursa sajber domena. Sajber domen ima tri osnovne karakteristike: veliki broj igrača, lakoća ulaska i mogućnost skrivanja. Takođe, moguće je razlikovati tri kategorije aktera u sajber prostoru: Vlade država, organizacije s veoma strukturisanim mrežama i pojedince i lako strukturisane mreže. Ranjive, odnosno slabe tačke finansijskog i elektroenergetskog sistema predstavljaju potencijalnu metu za bilo koju grupu koja želi da izazove uništenje. Moguće je da će takve grupe razviti sposobnost da postanu veća pretnja nego druge nacionalne države. Ovo poglavlje donosi i analizu efekta koju je proizvela u međunarodnoj politici objava *Google* da se povlači iz Kine 2010.

Šesto poglavlje posvećeno je istraživanju budućnosti američke moći u svetlu predviđanja mnogih autora o opadanju američke moći i rastu moći drugih država. Nakon detaljne analize, autor zaključuje da je opisivanje tranzicije moći u XXI veku kao pitanje opadanja moći Amerike netačno i da navodi na pogrešan zaključak. Amerika nije u apsolutnom opadanju, a verovatno je da će ostati moćnija od bilo koje pojedinačne države tokom narednih decenija iako će, po rečima autora, američka ekonomska i kulturna premoć postati manje izgledna nego što je bila na početku veka. Istovremeno, SAD će se suočiti sa usponom moći drugih – kako država, tako i nedržavnih aktera.

Sedmo i poslednje poglavlje posvećeno je analizi pametne moći. Pametna moć je dostupna svim državama, pa i nedržavnim akterima, a po autoru, male države često razvijaju pametne strategije moći, navodeći primer Norveške, koja je osnažila svoju privlačnost, odnosno meku moć putem politike zalaganja za mir i razvojne pomoći, a istovremeno je ostala aktivna članica NATO. Po, autoru

strategija pametne moći bi trebalo da pruži odgovor na sledeća pitanja: koji su željeni ciljevi ili ishodi, zatim koji resursi su akterima na raspolaganju i u kojim kontekstima, koji su stavovi i preferencije odabranih meta na koje se pokušava uticati, koji oblici ponašanja moći su najizgledniji da postignu uspeh i na kraju, kolika je verovatnoća uspeha u datoj situaciji.

Knjiga “Budućnost moći” profesora Naja predstavlja svojevrsnu sintezu njegovih dugogodišnjih promišljanja na temu uloge moći u međunarodnim odnosima. Samim tim, neminovno je da je autor određene stavove već izneo u ranijim delima. Veliku vrednost ove knjige predstavlja mnoštvo navedenih podataka i primera, koji služe kao ubedljivi argumenti za autorove stavove. Izneti zaključci predstavljaju umerena gledišta koja se orijentišu na blisku budućnost međunarodnih odnosa. Autorov stil je ubedljiv i dinamičan, te ovu knjigu mogu čitati svi oni koje interesuju savremena zbivanja u oblasti međunarodnih odnosa.

Dragana DABIĆ